

EGY NYELVÉSZ OLVASÓNAPLÓJA

TERTS ISTVÁN

Az *Egy nyelvész olvasónaplója* című új rovatról

Nem csak kötelező udvariasságból mondom: nagy megtiszteltetés, hogy a folyóirat egyik új rovatát én gondolhatom, és részben írhatom. (Csak a történeti hűség kedvéért említsem meg, hogy ezt most éppen a lappal való kapcsolatom ötvenedik évében írom: néhai Simon Józsefné [1921–1970] IV. gimnazistaként foglalkoztatott önkéntes segédszerkesztő gyakornokként – a lap első nagy fénykorában).

A sorozat közvetlen előzményét a Vászolyi Erik posztumusz írását kísérő jegyzeteim alkotják (Vászolyi 2014–2015); a Főszerkesztő Asszony úgy vélte (örülnék, ha ez nem csupán az ő véleménye volna), hogy egy ilyenfajta *párbeszéd a szerzővel* – amely természetesen tudatosan nem kívánja az aszimmetriát megváltoztatni és a szerző mellé, sőt elé tolakodni – segítségére lehet az olvasóknak legalább bibliográfiai tekintetben, de optimális esetben éppen a „több szem többet lát” elve alapján talán annál többel is. Hozzá kell tennem, hogy ezt a műfajt a Lénárd Sándor nyelvről szóló írásait tartalmazó kötetben (Lénárd 2003: 187–310), majd a Szépe György tanulmányaiból készült kötetben (Szépe 2011, fejezetenként) is kipróbálhattam. (Talán nem túlzott szerénytelenség, hiszen „hideget” is kaptam érte, ha roppant büszkén idézem a „meleget” is: a Lénárd-könyv jegyzeteit néhai Buda Béla többek között „tiszteltre és szeretetre méltó”-nak nevezte, Lénárd „teljesítménye előtti tisztelgés”-nek [Buda 2005: 83]). Örülnék, ha itt is elnyerném az Olvasók meglepedését, együttműködő reakcióját.

Néhány szempontot hadd fejtsek ki.

Nemcsak műveltségem jellege folytán (német szakot végeztem az általános és alkalmazott nyelvészet mellett), hanem az e tekintetben bekövetkezett és rajtam kívül mások szerint sem kívánatos aszimmetria miatt is túlsúlyban lesznek az általam bemutatott és ajánlott olvasmányok és szerzők között a németül publikálók.

A sokszor gúnyosan fölemlégetett „öt év határt” kimondottan tagadom, vagyis nem állok le az időben visszafelé tekintésben öt évvel ezelőtt – sőt.

Akármilyen megtisztelő volna a „one man show”, semmiféleképpen nem szándékom a rovatot kisajátítani. Kompetencia, hitelesség és hasonló etikai jellegű okok miatt csak azokat a témákat vállalom, amelyeket meggyőzően és hitelesen vállalhatom; másokat jó szívvel bízok olyanokra, akik nálam kompetensebbek és hitelesebbek. (Hadd idézzem fel a Szépe Györggyel való első találkozásomat IV. gimnazistaként: a TIT Szabadegyetemének modern nyelvészeti sorozatában az Amerikában tartózkodó Kiefer Ferencet többen is helyettesítették – Fónagy Iván például –, egyszer éppen

Szépe. A laikus hallgatóság nem kis meglepetésére azzal kezdte az előadását, hogy felírta a hatalmas tábla szélére azoknak a nevét, akik a témához [matematikai nyelvészet] Magyarországon nála „jobbban értenek”. Lehet persze, hogy egy szakmabeli hallgatóság meglepetése sem lett volna kisebb!) Néha persze csak arról van szó, hogy fontos olvasmányokhoz és/vagy szerzőikhez egyszerűen „nincs kanalam” (mindjárt visszatérek még erre, idézve egy klasszikust arra, mennyire mély lehet ez a meg nem értés, sőt taszítás).

Nemcsak azt szeretném, ha az Olvasók reagálnának az egyes cikkekre, hanem azt is, ha egyesek maguk is vállalkoznának írásra. („Figyeljete ide, nagyszerű könyv került a kezembe, talán Titeket is érdekel!” vagy „Időtlen idők óta kedvencem ez a nyelvészeti könyv, hagyjátok Ti is rábeszélni magatokat!”)

Tervezem persze azt, hogy konkrét témákra felkérjek erre alkalmasakat, de azt is, hogy mintegy felhívásban keressek olyan jelentkezőt, akitől mindnyájunk hasznára várható írás az illető témában. Végül az is jó volna, ha valakik csak témát javasolnának anélkül, hogy maguk akarnának írni róla. („Sokszor hallottam már erről a könyvről, de... ezért örülnék, ha valaki...”)

Az összes általam bemutatandó könyv esetére érvényesen ajánlom: haladó szinten, főleg pedig főiskolai és egyetemi idegen nyelv szakokon szövegként is kitűnően alkalmasak – különösen akkor, ha szerzőik nemcsak elismert (ha nem is okvetlenül közismert) szakemberek, hanem még személyes és jó stílusban is írnak. Órai szóbeli és egyéni otthoni, de aztán közösen megbeszélte írásbeli fordításuk, valamint a tartalom – pláne idegen nyelvű – megbeszélése többszörös haszonnal jár minden résztvevő számára (beleértve természetesen – primus inter pares – a csoport tanárát is!). (Pécsett ezt Erward Sapir „Language”-ével, az egyik legnehezebben átültethető szöveggel próbáltuk ki, mégpedig nem csak angol szakosokkal; a németül tudókkal a szakmában sikerületlennek tartott német fordításra is ki-kitekintettünk. A szakmai siker persze mérsékelt volt, hiszen lassan haladtunk, és nem hoztunk létre olyan szöveget, amiért kapkodnának a kiadók, de nyelvgyakorlásnak, nyelvtanulásnak és élvezetnek kitűnő volt – mondhatom: mindnyájunk számára.)

Valószínűleg nyitott kapukat döngöttek, amikor elmondom: sokakhoz hasonlóan én is régóta kísérem lapszéli jegyzetekkel és aláhúzásokkal olvasmányaimat (ezért jó a saját példány vagy szükség esetén a fénymásolat), de sokszor a könyv belső borítójára, később külön lapra hosszabb megjegyzéseket is írtam. Ezekből aztán sok esetben recenziószerűség lett – anélkül, hogy okvetlenül szándékom lett volna ezeket publikálni. Nagyon hasznos végiggondolni és aztán papírra vetni – afféle olvasónaplóként – az illető olvasmánynak a ránk gyakorolt hatását.

Az imént említettem, hogy az ember elég sokszor találkozik olyan szövegekkel, melyek ezért-azért nem nyerik el a tetszését (erre használtam a „nincs hozzá kanala” kifejezést). Diákjaimat annak idején azzal biztattam: ha netán nem tetszik is nekik egy-egy előadás és/vagy előadó, higgyék el, ekkor még talán többet is tanulnak, mert – ideális esetben – ellenállással fogadják a hallottakat, és ez az ellenállás, az ellenvélemény megfogalmazása igencsak nagy fejlesztő erő. Einsteinnek egyszer egy svájci tanítónő írt egy meglehetősen alázatos levelet a tanítás titkát kérve tőle, a nagy tanártól. (Einstein közismerten csak a maga szintjén tudott kommunikálni: sem készsége, sem türelme nem volt ahhoz, ami feltehetőleg érdekelte a levélíró!) A válasza ez volt:

„A tanításnak nincsen titka, csak egyet lehet tenni: példaképpel szolgálni. Ha máshogy nem megy, elrettentővel.”

És most következzen az ígért klasszikus idézet erre a „nincs hozzá kanalam” jelenségre. Az első olvasónaplóban majd részletesen szereplő Charles Rycroft angol pszichiáter (1914–1998) írja az understatementet az angol humor gyilkos vonásaival kombinálva: „Mivel a szerző abban a nem ritka alkati hiányosságban szenved, hogy képtelen megérteni Jung írásait [NB nem a nyelvtudás hiányáról van szó, hiszen Rycroft fordított németről, sőt németre is!], tisztességesebbnek tűnt az olvasóval szemben, hogy ezeket a definíciókat E. A. Bennet [...] munkájából, és ne magától Jungtól vegye. Bennet Jung közeli barátja volt, és könyve egyértelműen és egyszerűen magyarázza Jung elképzeléseit – valójában olyan egyértelműen és egyszerűen, hogy az olvasó azon csodálkozik, miért is tekintették Jungot misztikusnak vagy zavarosnak” (Rycroft 1994: 13). (Az eredeti angol mondatban Bennet a szenvedő szerkezettel még jobban magába foglalja saját magát is: „why Jung has ever been regarded as mystical or obscure”.)

Visszatérve a magáncélra vezetett olvasónaplóhoz: azt talán mondanom sem kell ebben a körben, hogy egy ilyen olvasónapló alkalomszerűen idegen nyelven való vezetése a szakmabelinek is milyen jó gyakorlási és gyarapodási alkalom. (Néhai Lomb Kató egyik melegen ajánlott módszere is az idegen nyelvű naplóvezetés volt.)

Egy olvasónaplónak „hivatalosan” csak egyetlen olvasmánnyal volna szabad foglalkoznia; én mégis sokszor összekötöm a szerzővel és más műveivel is. Sőt, ha a terjedelem megengedi, akár „párhuzamos” olvasónapló is lesz belőle. Teszem ezt annak ellenére, hogy, mint mindenki, én is jól tudom: annak, akinek van mondanivalója, nehezebb tömören fogalmazni, mint a terjedelemmel szabadon gazdálkodva. A tömörséggel pedig általánosítás, néha bizony nagyképüsködésnek tűnő „nagyvonalú” megfogalmazás jár. Ugyanakkor a túlzott terjedelem fárasztó az olvasónak, és méltánytalan a szerzőtársakkal szemben.

Tudom jól, hogy a legszebb és talán leghatásosabb („blikkfangos”) bemutatási módszer az volna, hogyha a végén egy összefüggő szövegrészlet illusztrálná az egész könyv stílusát. Sajnos erre nem mindig van mód.

Nyilvánvalóan igen nehéz műfaj a mások elé tárt ismertetés, az olvasónapló. Hogy mi van, ha rosszul sikerül, elolvasható Goethénél, aki egy jénai klasszika-filológus professzor Homérosz-könyve kapcsán (amelyről az volt a véleménye, hogy „Jobb tudatlannak maradni, mint ezt megtanulni.”) ezt írja: „csak címéről ismeri, vélhetné az ember, de nem, professzorunk olvasta [...], rosszabb! tanulmányozta, még rosszabb!” (Goethe 1981: 84.)

Hogy az olvasónaplónak szerencsés esetben milyen hozadéka van, azt az egyik majd bemutatandó szerző, az Ausztriában letelepedett, a magyar nyelvhez és nyelvészekhez szorosan kötődő nagy német nyelvész, Hugo Schuchardt (1842–1927) egyik utolsó írásából vett idézet foglalja össze. Ez kínálkozik a rovat mottójául:

Úgy érzem, mindig jól tesz, ha az objektivitás hűvös páncélja alól a sohasem hiányzó szubjektivitás meleg lehelete árad felém. A kutatótárs ekkor közelebb lép hozzám, érthetőbbé válik a számomra.

(Mivel forrásom, Sommerfelt [1929/1962/1966: 57] eredeti nyelven idézi norvég, majd angol szövegében ezt a gondolatot, én is mellékelem németül: „Ich empfinde es immer wohlthätig wenn unter dem kühlen Panzer der Objektivität hervor mich ein warmer Hauch von Subjektivität anweht, die ja doch nie fehlt. Der Mitforscher tritt mir dann näher, wird mir verständlicher.”)

IRODALOM

(A szerző kérésére a külföldi szerzők keresztnéve is rövidítetlenül szerepel.)

Buda Béla: (2005): Egy magyar idegenvezető Babel tornyában [stb.] *Élet és Tudomány* 60/3, 83.

Goethe, Johann Wolfgang (1981): *Antik és modern. Antológia a művészetekről*. (Szerk. Pók Lajos). Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 86, 84.

Lénárd Sándor (2003): *Egy magyar idegenvezető Babel tornyában. Lénárd Sándor írásai nyelvekről*. (Szerk. Siklós Péter és Terts István, a német szövegeket fordította és a jegyzeteket készítette Terts István). Budapest: Typotex.

Rycroft, Charles (1994): *A pszichoanalízis kritikai szótára*. Budapest: Alapítvány az Örökbefogadó és Nevelőszülőkért, Párbeszéd Könyvek.

Sommerfelt, Alf (1929/1962/1966): *Hugo Schuchardt*. I. 1929 Árbok 1928. Oslo: Norvég Tudományos és Irodalmi Akadémia; II. 1962: Sommerfelt, Alf: Diachronic and synchronic aspects of language. The Hague Mouton, 373–378; III. Sebeok, Thomas A. (ed.): Portraits of linguists. A biographical source book for the history of western linguistics, 1746–1963, Volume One: From Sir William Jones to Karl Brugmann. Bloomington and London: Indiana University Press, 504–511, id. h. 507.

Szépe György (2011): *A folyton megújuló nyelvészet. Szépe György nyelvészeti írásaiból tanárok és diákok részére*. (Válogatta és szerkesztette: Terts István.) Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Vászolyi Erik (2014, 2015): 100 érdekes angol szó. Terts István jegyzeteivel. 1–5. *Modern Nyelvoktatás* a: 20/1–2., 74/80–87; b: 20/3., 39/43–51; c: 20/4., 62/66–74; d: 21/1., 55/61–69; e: 21/2–3., 85/90–95. [a jegyzetek lapszámai a perovnal után szerepelnek]